

Teologická etika: úvod do disciplíny, pojmy, vymezení oblasti

T322 Teologická etika
VOŠ Jabok

Mgr. Zdenko Š Širka, Th.D.

Hlavní struktura:

- ▶ 1. Úvodem
- ▶ 2. Opakování – co je to etika?
- ▶ 3. Elementy teologicko-etické reflexe
- ▶ 4. Teologická etika

1. Úvodem.

- ▶ K čemu je etika vůbec?
- ▶ K čemu je teologická etika, kromě toho, že za ní lze získat kredity?
- ▶ Jaká je potřeba teologické etiky? Pro sociálního pracovníka?

- ▶ Co vlastně znamenají pojmy etika, morálka, mravnost, étos, teologická etika, moralita?
- ▶ Jaké úkoly, metody, předpoklady a cíle má teologická etika jako vědecká disciplína?

Úvodem.

Vyznačený přístup:

- ▶ Kontext křesťanstva – společné kořeny (jiné duchovní tradice?)
 - ▶ Střed – křesťanské poselství
 - ▶ Vztah a rozdíly: teologická etika – křesťanská etika – morální učení církví – církevní etika – morální teologie – filosofická etika
 - ▶ Jaká je role církve/církevního příslušenství? A víry?
 - ▶ Hlavně, jak lze bez existenciální zkušenosti víry interpretovat biblické poselství a argumentovat/vést dialog v pluralitní společnosti?
-

Úvodem.

K zapamatování:

- ▶ Etika ≠ morálka nebo morální praxe
- ▶ Etika = teorie
- ▶ Lze totiž eticky argumentovat v prospěch zločinu (tj. konat nemorálně)

Úvodem.

Co je to **interdisciplinární** charakter etiky?

- ▶ Při zkoumání morálky využívá poznatky z jiných vědních oborů:
 - ▶ sociální etika využívá poznatky historie, kulturní antropologie, sociologie, sociální filosofie;
 - ▶ individuální etika využívá poznatky psychologie, sociologie, pedagogiky, antropologie.
 - ▶ Jenom multidisciplinární přístup umožňuje důstojné utváření lidské praxe.
-

2. Co je etika?

- ▶ **Předmět etiky** – morální jednání (jednání, u něž uplatňuji nárok na morální kvalitu)
- ▶ Etika se dotazuje na *faktory*, které dovolují lidské jednání označit za morální nebo mravně dobré.
- ▶ Etika přezkoumává *legitimitu* nároků na morální platnost.
- ▶ Výstup etické reflexe **ne**stanovuje, které cíle jsou morálně dobré, ale nabízí *kritéria*, na základě kterých to lze posoudit.
- ▶ Etika neříká, co je dobré v konkrétní situaci, ale ukazuje, jak to posoudit.
- ▶ Předmět etiky – morální jednání a hodnocení jednání.

Co je etika?

- ▶ výrazy se slovním kmenem „eth“ (έθ-) pocházejí z řečtiny;
- ▶ druhá skupina pojmů se opírá o latinské „mos“;
- ▶ centrální pojem *etika* pochází od Aristotela. Ten se opírá o dvě slova řečtiny: έθος (**e**thos) a ήθος (**é**thos).

Co je etika?

▶ ETHOS

- ▶ zvyk, přizpůsobení, cvičení nebo obyčej; znamená kolektivní přesvědčení a způsoby jednání skupiny nebo společnosti;

▶ ÉTHOS

- ▶ bydliště, navyklý způsob jednání; označuje proto osobní postoj k životu, vědomě žitý základní postoj jedince nebo skupiny, individuální základní postoj člověka, jeho mravní stanovisko (hledisko), podle něhož se snaží vědomě vést svůj život.

- ▶ Etika = reflektuje společenské chování i individuální jednání a úsudky lidí z perspektivy toho, co je správné.

Co je etika?

Tři druhy etiky:

- ▶ - deontologická etika
- ▶ - konsekvenční etika (utilitaristická)
- ▶ - etika charakteru

- ▶ - teorie přirozeného zákona
- ▶ - teorie přirozeného práva

Co je etika?

Funkce etiky:

- ▶ deskriptivní: Popisuje a zkoumá morálku a morální jevy, činnost lidí v daném prostředí.
- ▶ normativní: Vykonává kritickou analýzu platných hodnot, norem, zvyklostí, a hledá způsoby, jak ovlivnit morálku a tak ji zdokonalit.
- ▶ Kritika normativní funkce?

Co je etika?

- ▶ Další dělení etiky (i teologické):
 - *fundamentální* (co, proč) a *aplikovaná* (jak)
 - *individuální* (mravní subjekt ve vztahu k sobě samému a k druhým) a *sociální* (život a praxe v rámci struktur, institucí, společnosti)

3. Elementy etické reflexe.

▶ Morálka.

- ▶ obsahově blízko řeckému ethos. Řecký výraz se přeložil do latiny pomocí slova *mos* a jeho plurálu *mores*:
- ▶ *mos* znamenalo více tradiční chování předků,
- ▶ *mores* zase mravy a nemravy, společensky platný vzor jednání.
- ▶ Pojem morálka tak zahrnuje celek příkazů, zákazů, zvyků a tradic společnosti, které jsou vzájemně uznané a ve společnosti všeobecně závazné.
- ▶ Atributy: dějinně tradované (předávané), sociálně orientované, konvenčně utvářené a všeobecně uznané způsoby chování a normy společnosti.
- ▶ Nejedná se o statický útvar: morálka se v průběhu dějin mění.

Elementy etické reflexe.

Původ morálky:

- ▶ 1. náboženský přístup: odvozuje z nadpřirozena
- ▶ 2. biologizující: považuje ji za evoluční pokračování pudů a instinktů člověka
- ▶ 3. sociálně-historický: odmítá oba názory – morálka je kulturní způsob regulace chování / působí proti pudům a umožňuje společenskou kooperaci.

Elementy etické reflexe.

► **Moralita:**

Výchozí otázka:

- *Proč by měl být člověk vůbec jednat morálně, a ne nemorálně?*
- Etice jde o *odpověď s konečnou platností*, za níž už se nemůže smysluplným způsobem jít zpátky pomocí žádné další otázky. A při této odpovědi se odvolává na to, co je bezpodmínečné (nepodmíněné), tedy čemuž už nepředchází nic jako jeho podmínka.
- Jestliže nejsou *nadčasové zákony*, podle čeho má pak skupina nebo společnost rozhodovat, které hodnoty a normy zachovat, a které se již překonaly a je třeba je nahradit? Podle jakého měřítká se má takový individuální a kolektivní vývoj posuzovat?

Elementy etické reflexe.

- ▶ Pokud chce etika poskytnout dostatečné odůvodnění morálky, musí se odvolat na to, co je bezpodmínečné (nepodmíněné), co platí s konečnou platností, co zaručuje její normativní nárok.
- ▶ Odpověď ->

Elementy etické reflexe.

- ▶ Soudy o morálkách potřebují vztažnou veličinu, a každá morálka potřebuje princip, na němž se zakládá: bázi, základ. A tento poslední důvod, který už nelze dále vztahovat k dalšímu důvodu, který je nepodmíněný, tento tedy princip každého morálního systému označuje etika *moralitou*.
- ▶ Hovoří se proto o nejvyšším kritériu, o poslední praktické zásadě, kterou nelze odvozovat z nějaké všeobecné normy a která funguje jako kánon dedukce, odůvodnění, ospravedlnění a kritiky podřízených norem.

Elementy etické reflexe.

- ▶ Moralita - princip všech morálek, legitimuje morálku jako morální morálku.
- ▶ Moralita znamená formální kvalitu konkrétních morálních norem.
- ▶ Pojmy moralita a morálka proto na sebe navzájem odkazují: morálka se může ospravedlnit jen s ohledem na princip morality tím, že prokáže své materiální normy jako výrazové formy bezpodmínečného nároku svobody, tak jako je princip morality při naplnění svého nároku odkázán na morálku, v níž se konkretizuje.
- ▶ Každá morálka se musí nechat měřit (testovat) podle výše uvedeného měřítka. Platnou morálku, resp. morální pravidlo lze zpochybnit nebo negovat na základě morality.

Elementy etické reflexe

▶ **Mravnost.**

- ▶ Mravnost je individuální postoj a zodpovědnost, který je zavázán bezpodmínečnému mravnímu nároku.
- ▶ jedna věc je nárok morálky, druhou věcí je individuální nárok: zda pravidla morálky vyhovují a dostačují přesvědčení jedince;
- ▶ etika vyjadřuje tento individuální nárok pomocí pojmu mravnost;
- ▶ mravnost \neq morálka. Každá morálka dostává ospravedlnění (oprávnění) nebo odmítnutí právě před bezpodmínečným nárokem mravnosti.

Elementy etické reflexe

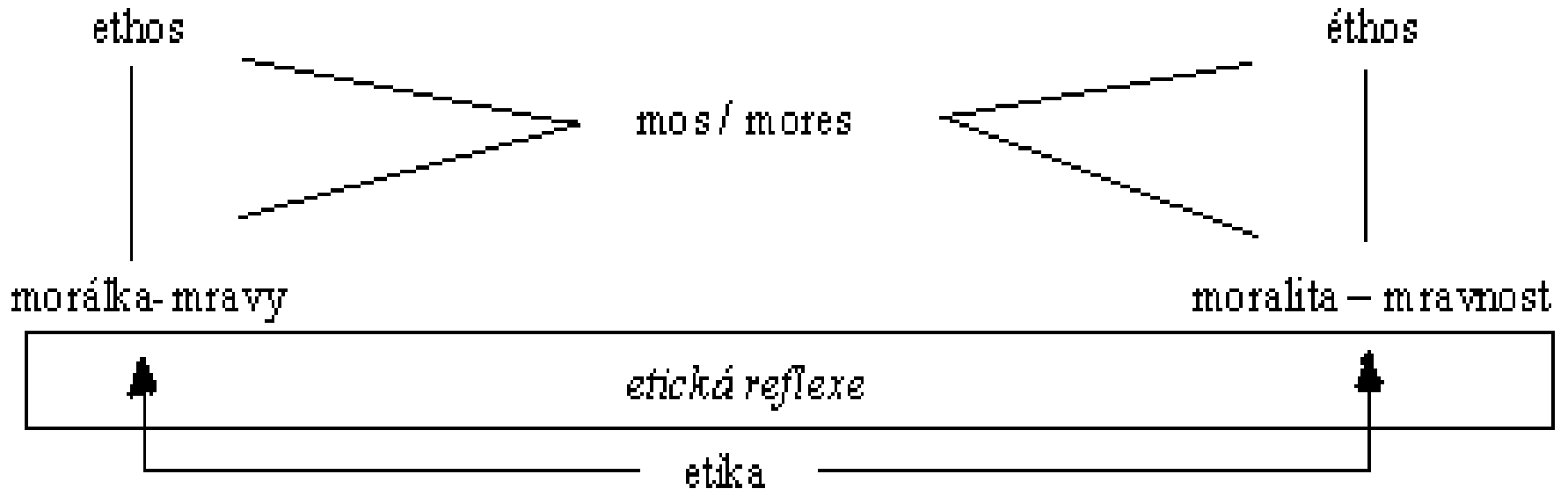
- ▶ **Morálka** – *morální chování* jako konání nebo nekonání, které se orientuje podle společensky platných norem.
- ▶ **Mravnost** – *mravní jednání* jako reflektované jednání, které jedinec chce a svobodně volí.
- ▶ Etická reflexe se vztahuje na obé.

Elementy etické reflexe

Morální chování

mravní jednání

Elementy etické reflexe.

▶ **Étos.**

- ▶ Označuje spojení individuálních a společenských momentů;
- ▶ Označuje celek (souhrn) morálního chování a jednání lidí ve společnostech a zahrnuje mravy, obyčeje, tradice, zvyklosti a přesvědčení o tom, co je a co není morální/mravní.
- ▶ Étos označuje způsoby života jedince nebo skupiny (povolání), které jsou utvářeny určitými základními postoji a určitou racionalitou.

Elementy etické reflexe.

- ▶ Také se hovoří o étosu skupiny povolání (např. lékaře, sociálního pracovníka) – způsoby vytvořené určitými postoji a racionalitou (odborní a morální kompetence).

- ▶ Étos sociálních pracovníků:
 - Mezinárodní etický kodex sociální práce (2004)
 - Etický kodex sociálních pracovníků ČR (2006)
 - Doporučení rady Evropy o sociálních pracovnících (2001)

Elementy etické reflexe.

▶ **Morální kompetence.**

- ▶ Morálně kompetentní je ten, kdo je schopen a připraven zodpovědět své jednání na základě sebeurčení jako směřované podle etických principů a postojů.
- ▶ Morálně kompetentní je ten, kdo učinil moralitu principem své praxe.
- ▶ Jako morální se označí jednání, jež vychází z morality, i když se v nějakém případě taková konkretizace dostane do konfliktu s normami nějaké platné morálky. Bude-li jednat morálně/mravně ze své morální kompetence, bude způsobilý doložit důvody svého konání/nekonání a hlavní důvod bude spočívat v moralitě.

Elementy etické reflexe.

- ▶ Etika: vědecká disciplína praktické filosofie, která se systematicky a metodicky zabývá individuální a společnou lidskou praxí z hlediska morální kvality.

4. Teologická etika.

- ▶ Vztah mezi náboženstvím a etikou/morálkou:
 - ▶ - autonomní – etika je na náboženství nezávislá, principy odvoditelné rozumem či zkušeností
 - ▶ - heteronomní – morálka závisí na náboženských přesvědčeních, ne pouze na rozumu a zkušenosti
 - ▶ - teonomní – morálka vychází se stejného zdroje jako náboženství.

- ▶ Pozitiva?

Teologická etika.

- ▶ Teologická etika = etika v horizontu křesťanské víry, spojuje etiku s horizontem křesťanské víry a křesťanského života. / Etická reflexe, která pracuje na základě křesťanského poselství a křesťanské biblicky založené víry.
- ▶ Teologická etika = vědecká reflexe morálně-mravního úsudku a jednání člověka v horizontu křesťanské víry, spojuje otázku smyslu jednání, mravního požadavku a základních podmínek vědecké reflexe s horizontem křesťanské víry a života.

Teologická etika.

- ▶ *Jaký specifický přínos má víra pro etickou reflexi?*
- ▶ reprezentuje určitý pohled na člověka a svět;
- ▶ otevírá základní představu o tom, že a za jakých předpokladů se může lidský život vydařit (solidarita, pomoc slabým);
- ▶ je uskutečňováním života, které umožňuje kritiku individuálního jednání nebo kritiku struktur stávajících společenských poměrů (nasazení za spravedlnost);
- ▶ orientuje pohled na konkrétní morální problémy a motivuje ke kritickému úsudku a jednání.

Teologická etika.

- ▶ **Proprium teologické etiky.**
- ▶ vyznačuje se rozhodnutím pro osobu Ježíše Krista a pro *porozumění člověku*, které s tím jde ruku v ruce, a pro *specifický horizont smyslu*. Tyto oba momenty odlišují teologickou etiku od jiných etik.
- ▶ křesťanské chápání člověka: víra, že jsou lidé Bohem stvořeni a milováni a že je volá k zodpovědnosti za jejich jednání. Tím se formulují dvě podstatné charakteristiky člověka: *rovnocennost* (rovnoprávnost) a *jedinečnost*.

Teologická etika.

Proprium teologické etiky proto představuje:

rozhodnutí pro osobu Ježíše Krista jako rozhodnutí pro

- ▶ určité chápání člověka (rovnost, jedinečnost);
- ▶ určitý horizont smyslu (Bůh volá jako stvořitel člověka k zodpovědnosti za tento svět).

Teologická etika.

Rozvinutí propria:

- ▶ Každý člověk je sám o sobě originální a nenahraditelný, ale není povýšen nad ostatní.
 - ▶ Z tohoto chápání člověka a zaslíbené spásy vyrůstají opce jednání, jako jsou:
 - ▶ solidarita člověka s člověkem,
 - ▶ pomoc utlačovaným a slabým,
 - ▶ ochrana lidské důstojnosti,
 - ▶ zasazování se o spravedlnost,
 - ▶ ochrana všeho živého a
 - ▶ kritický odpor proti každé ideologii.
-

Teologická etika.

Etické implikace víry:

- ▶ Rozdělení víry na systematické výpovědi a etické důsledky?
- ▶ Nehumánní křesťanská etika?
- ▶ Bůh lásky – kategorický imperativ lásky
- ▶ Boží etika paradigmatem lidské etiky

Teologická etika.

Význam křesťanské víry pro křesťanskou mravnost:

- ▶ Ježíšovo poselství o Božím království jako měřítko křesťanského jednání.
- ▶ Role Ježíšova působení pro mravní jednání.

Role křesťanské víry v teologicko-etické reflexi:

- ▶ Motivovat k mravnímu jednání,
 - ▶ orientovat ho a orientovat v něm
 - ▶ a korigovat jej.
-

Teologická etika.

▶ Shrnutí:

- ▶ TE reflektuje jednání za nároku víry (pod nárokem evangelia). Ten se konstituuje ne skrze specifické normativní směrnice, ale prostřednictvím rozhodnutí pro osobu Ježíše Krista.
- ▶ TE se ptá na dobrý život a správné jednání v perspektivě křesťanské víry a promýšlí důsledky pro tento život. Ty plynou z toho, že se otázka po jeho posledním cíli zodpovídá ve světle určité představy o lidském naplnění, a sice představy převzaté z biblického zjevení (sebesdělení Boha lidem lidským způsobem a lidmi hlásaným).

-
- ▶ Případné otázky, konzultace, dodatečné informace na sirka@jabok.cz

